

V. IN MEMORIAM

Profesor Stanisław Salmonowicz (1931–2022) – prawnik, historyk, erudyta

24 maja 2022 r. zmarł Profesor Stanisław Salmonowicz, prawnik i historyk, wybitny badacz dziejów prawa, ustroju, oświaty, nauki, kultury i historii współczesnej, nauczyciel akademicki na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, długoletni pracownik i kierownik toruńskiego Zakładu Historii Pomorza i Krajów Bałtyckich Instytutu Historii PAN. Pozostawił po sobie ogromny dorobek, na który składa się 1100 opracowań naukowych i kilkaset popularnonaukowych; samych książek wydał sześćdziesiąt.

Doniosły i bogaty dorobek Profesora Salmonowicza został w 2021 r. przedstawiony w postaci artykułu opracowanego przez piszącą te słowa we współautorstwie z toruńskim historykiem, prof. dr. hab. Jerzym Dygdałą. Artykuł ten, opublikowany w „Zapiskach Historycznych”, nosi tytuł *O fenomenie dorobku naukowego Profesora Stanisława Salmonowicza* i przedstawia rezultaty pracy badawczej Profesora w zestawieniach liczbowych i opisie merytorycznym¹. Opracowanie to jasno ukazuje, że twórczość Profesora cechowała niespotykana wręcz wszechstronność tematyczna i szerokie ramy czasowe, obejmujące okres od XVI w. aż do współczesności².

¹ J. Dygdała, D. Janicka, *O fenomenie dorobku naukowego Profesora Stanisława Salmonowicza*, „Zapiski Historyczne” 2021, t. 86, z. 3, s. 5–33, <http://dx.doi.org/10.15762/ZH.2021.21>.

² Bibliografia prac Profesora została opublikowana w dwóch częściach: 1) za lata 1953–2000 w książce: J. Dygdała, G. Górski, D. Janicka, R. Łaszewski (red.), *Historia Integra. Księga pamiątkowa ofiarowana Prof. Stanisławowi Salmonowiczowi w siedemdziesięciolecie urodzin*, Toruń 2001, s. 27–82 (oprac. H. Duczkowska-Moraczewska); 2) za lata 2000/2001–2021 w artykule opublikowanym w czasopiśmie dostępnym w wersji papierowej i elektronicznej: S. Salmonowicz, M.J. Mazurkiewicz, A. Biedrzycki, *Bibliografia publikacji Stanisława Salmonowicza za lata 2001–2021*, „Zapiski Historyczne” 2021, t. 86, z. 3, s. 35–60, <http://dx.doi.org/10.15762/ZH.2021.22>.

Stanisław Salmonowicz urodził się 9 listopada 1931 r. w Brześciu nad Bugiem. Miejsce urodzenia było poniekąd przypadkowe – jego ojciec Antoni, pochodzący z rodziny o tradycji ziemiańskiej, był w Drugiej Rzeczypospolitej urzędnikiem administracji państwowej, wicestarostą i starostą w miastach na Kresach Wschodnich. Antoni Salmonowicz zmarł przedwcześnie w 1935 r., osierocając dwóch synów. Matka Stefania, z domu Muzyczka, zamieszkała w Wilnie, gdzie Stanisław Salmonowicz i jego brat Jerzy (1925–2011) spędzili dzieciństwo. W czasie II wojny światowej rodzina przeniosła się do Warszawy dzięki pomocy brata matki – Ludwika Muzyczki, który był członkiem Komendy Głównej Armii Krajowej. Pod koniec wojny nastąpiła kolejna przeprowadzka – tym razem do Krakowa, gdzie mieszkali dziadkowie Stanisława. To właśnie podwawelski gród stał się pierwszą najważniejszą przystanią życiową Stanisława Salmonowicza. Tu w 1950 r. uzyskał maturę w III Liceum Ogólnokształcącym im. Króla Jana Sobieskiego, a następnie w 1954 r. – magisterium na Wydziale Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego, po obronie pracy poświęconej sądownictwu w rewolucyjnej Francji, napisanej pod kierunkiem prof. Michała Patkaniowskiego.

Po ukończeniu studiów Stanisław Salmonowicz odbył aplikację sądową w Krakowie, a następnie, po mianowaniu na sędziego, orzekał w wydziałach cywilnych sądów Krakowa i okolicznych miast. W 1956 r. został przyjęty na studia doktoranckie na Uniwersytecie Warszawskim, na seminarium profesora Karola Koranyiego (w Krakowie nie było dla niego miejsca). Doktorat, sfinalizowany w ciągu zaledwie trzech lat, był poświęcony Krystianowi Bogumiłowi Steinerowi, prawnikowi i ważnej postaci polskiego Oświecenia³. Praca nad nim zapoczątkowała jeden z głównych nurtów dociekań naukowych Stanisława Salmonowicza – badania nad historią, kulturą i prawem wieku Oświecenia.

Świeżo upieczony doktor nauk prawnych uzyskał etat adiunkta w Katedrze Powszechnej Historii Państwa i Prawa UJ u prof. Michała Patkaniowskiego. W tym okresie zajmował się naukowo epoką Oświecenia, a w szczególności problematyką rewolucji burżuazyjnej we Francji i ruchem kodyfikacyjnym w zakresie prawa karnego. Dzięki staraniom swojego Mistrza odbył w latach 1960–1961 studia podyplomowe w Uniwersyteckim Centrum Studiów Europejskich w Nancy, które ukończył z wyróżnieniem. Stopień doktora habilitowanego uzyskał na Uniwersytecie Jagiellońskim na podstawie monografii o prawie karnym oświeconego absolutyzmu i zarazem dziejach kodyfikacji karnych przełomu XVIII/XIX w. Książka ta nadal jest kanonem dla historyków prawa karnego i przedstawicieli nauk penalnych⁴.

³ S. Salmonowicz, *Krystian Bogumił Steiner (1746–1814), toruński prawnik i historyk. Studium z dziejów nauki prawa doby Oświecenia w Polsce*, Toruń 1962.

⁴ S. Salmonowicz, *Prawo karne oświeconego absolutyzmu. Z dziejów kodyfikacji karnych przełomu XVIII/XIX w.*, Toruń 1966.

Perspektywy rozwoju naukowego na Uniwersytecie Jagiellońskim nie były obiecujące. W związku z tym habilitowany doktor podjął decyzję, która zaważyła na reszcie jego długiego życia – za namową swojego przyjaciela prof. Zbigniewa Zdrójkowskiego z Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Mikołaja Kopernika przeniósł się w 1966 r. z Krakowa do Torunia. W grodzie Kopernika objął stanowisko kierownika Katedry Historii Państwa i Prawa Polskiego, a następnie – także prodziekan Wydziału. Co więcej, znalazł tu wierną towarzyszkę życia – urodzoną w Toruniu Marię z domu Michnicką, ówczesną sędzię. Małżeństwo zostało zawarte w 1967 r. i przetrwało ponad 50 lat, aż do śmierci pani Marii Salmonowiczowej, która zmarła po długiej chorobie 14 listopada 2021 r.

Niestety, kariera akademicka docenta Salmonowicza na UMK została szybko i niespodziewanie przerwana za sprawą Służby Bezpieczeństwa. Po zaledwie czterech latach pracy naukowej, dydaktycznej i organizacyjnej Stanisław Salmonowicz został aresztowany pod zarzutem działania na szkodę interesów politycznych PRL-u. Aresztowanie miało związek z inwigilacją Pawła Jasienicy, historyka i pisarza prześladowanego z powodu działalności opozycyjnej. Stanisław Salmonowicz spędził w areszcie na Rakowieckiej w Warszawie cztery miesiące. Najgorsze nastąpiło jednak po uwolnieniu – arbitralną, bezpodstawną decyzją ministra oświaty i szkolnictwa wyższego został zwolniony z pracy na Uniwersytecie. Stał więc na życiowym zakręcie – przez wiele miesięcy pozostawał na utrzymaniu żony. Dzięki wsparciu przyjaciół, w tym profesorów Karola Górskiego i Gerarda Labudy, zdołał w 1972 r. podjąć pracę w toruńskim Zakładzie Historii Pomorza i Krajów Bałtyckich Instytutu Historii Polskiej Akademii Nauk. W mateczniku historyków Pomorza Nadwiślańskiego rozwinął nowe kierunki badań naukowych. Zaowocowały one dziesiątkami publikacji, nierzadko fundamentalnych, z dziejów regionu: Torunia, Prus Królewskich, Prus Książęcych, Prus Zachodnich i Wschodnich. Stanisław Salmonowicz zajmował się dziejami ustroju, nauki, oświaty i szeroko pojętej kultury wymienionych terytoriów. Tematy te doprowadziły go ostatecznie do bardzo owocnych badań nad państwem pruskim, stosunkami polsko-pruskimi, a następnie polsko-niemieckimi.

Decyzja o usunięciu z pracy na toruńskim Uniwersytecie została uchylona w 1981 r. Trzeba podkreślić, że Rada Wydziału Prawa i Administracji podjęła wtedy dwie kolejne uchwały domagające się takiego właśnie rozstrzygnięcia oraz ponownego zatrudnienia Stanisława Salmonowicza na Wydziale. Uchwały te miały duże znaczenie prawne i moralne. Na początku 1982 r. Stanisław Salmonowicz powrócił na Uniwersytet, formalnie na pół etatu, ale faktycznie na posadę obejmującą kompletną pracę akademicką – wykładową, seminaryjną, naukową i organizacyjną. Objął kierownictwo Zakładu Historii Prawa Niemieckiego w Polsce, przekształconego potem w samodzielną Katedrę. W pełnym wymiarze czasu pracy kontynuował natomiast badania wpisane w profil toruńskiej placówki PAN, którą kierował do 2002 r. Utrzymywał żywe kontakty z zagranicznymi uczelniami i ośrodkami badań historycznych.

Wiele jego publikacji ukazywało się w zagranicznych czasopiśmie. W 1983 r. uzyskał tytuł profesora nadzwyczajnego, a w 1989 r. – zwyczajnego. W związku z transformacją ustrojową naszego kraju zaangażował się także w działalność polityczną, wspierając swoim autorytetem organizacje tworzone przez działaczy „Solidarności”. W tym samym czasie oficjalnie rozpoczął (wcześniej wprawdzie prowadzone, ale ogłaszane w drugim obiegu) badania nad historią najnowszą. Przyniosły one wiele przełomowych opracowań na temat Polskiego Państwa Podziemnego, Powstania Warszawskiego oraz społeczeństwa i sfer akademickich w Polsce Ludowej epoki stalinowskiej⁵. Jednocześnie, na Wydziale oraz w placówce PAN, wykształcił grono uczniów – w sumie trzy pokolenia wychowanków⁶.

Profesor Stanisław Salmonowicz nie zabiegał o nagrody i wyróżnienia. Cieszył się jednak zawsze, kiedy inni honorowali jego zasługi. W 2012 r. z satysfakcją i wielką radością przeżywał uroczystość odnowienia doktoratu na Uniwersytecie Warszawskim, świętowaną wspólnie ze swoją długoletnią przyjaciółką prof. Katarzyną Sójką-Zielińską, której doktorat był jednocześnie odnawiany⁷. W tym samym roku otrzymał ważny dla niego Krzyż Wolności i Solidarności. W 2014 r. doczekał się Krzyża Komandorskiego Orderu Odrodzenia Polski, z którego był prawdziwie dumny. W 2022 r. Senat Uniwersytetu Jagiellońskiego podjął jednomyślną uchwałę o przyznaniu profesorowi najwyższej godności – tytułu doktora *honoris causa*. Stanisław Salmonowicz nie zdążył odebrać tego wyjątkowego wyróżnienia. Zmarł na trzy tygodnie przed uroczystością, która miała się odbyć na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika z udziałem najwyższych władz Uniwersytetu Jagiellońskiego. W czasie uroczystości pogrzebowych w dniu 3 czerwca 2022 r. insygnia doktoratu *honoris causa* zostały przekazane rodzinie Zmarłego.

*

Nie sposób przecenić twórczości naukowej Profesora Stanisława Salmonowicza, gdyż cechowała ją niespotykana różnorodność wynikająca z autentycznej pasji i miłości do historii w jej różnych aspektach.

⁵ A. Nowosielski (właściwie S. Salmonowicz), *Powstanie Warszawskie. Próba uporządkowania problemów genezy i oceny ogólnej*, Warszawa 1981; S. Salmonowicz, *Polskie Państwo Podziemne. Z dziejów walki cywilnej 1939–1945*, Warszawa 1994; idem, *Fundacja „Archiwum i Muzeum Pomorskie Armii Krajowej oraz Wojskowej Służby Polek”: uwagi o dorobku Fundacji w piętnastolecie istnienia*, „Zapiski Historyczne” 2005, t. 70, z. 2–3. Por. NN, *Powstanie i działalność Fundacji*, <https://zawacka.pl/o-fundacji> [dostęp: 2.11.2022].

⁶ Uczony opisał koleje swojego życia w autobiografii: S. Salmonowicz, *Życie jak osioł ucieka...* Wspomnienia, Gdańsk 2014.

⁷ D. Janicka, *Uroczystość odnowienia doktoratów Profesor Katarzyny Sójki-Zielińskiej i Profesora Stanisława Salmonowicza w Uniwersytecie Warszawskim*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2012, t. 64, z. 2, s. 423–424; M. Wąsowicz, *Laudacja w związku z odnowieniem doktoratów Profesor Katarzyny Sójki-Zielińskiej i Profesora Stanisława Salmonowicza*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2012, t. 64, z. 2, s. 427–433.

Prawnicy znają przede wszystkim prace Profesora z zakresu dawnego prawa karnego i dawnej nauki prawa. O jego rozprawie habilitacyjnej, poświęconej kodeksom karnym przełomu XVIII i XIX w., która stała się wzorem dla podobnych opracowań historycznoprawnych, była już mowa⁸. Uczony badał i opisywał także inne nowożytnie kodyfikacje karne, procesy o czary, myśl humanitarną, karę śmierci, regionalne kodeksy dawnego terytorium pruskiego oraz dzieje nauki prawa od czasów nowożytnych do XX w., łącznie z okresem Polski międzywojennej i ludowej⁹. Jako znawca prawa i procesu karnego był współautorem pięciotomowej, do dziś niezastąpionej *Historii państwa i prawa Polski* pod ogólną redakcją Juliusza Bardacha. Profesor dbał również o popularyzację dziejów prawa karnego, m.in. jako współautor wydawanego kilkakrotnie *Pitawala krakowskiego* – zbioru opisów znanych procesów karnych¹⁰.

Szczególne miejsce w dorobku historycznoprawnym Stanisława Salmonowicza zajmują zagadnienia ustrojowe. Uczonego fascynowały ustrój i prawo publiczne dawnej Polski¹¹, organizacja i działanie Polskiego Państwa Podziemnego w czasie II wojny światowej¹², a ponadto ustroje innych państw, zwłaszcza Prus¹³. Z wieloletnich gruntownych badań nad niemieckimi dziejami ustrojowymi wyłoniło się także znane dzieło popularnonaukowe – biografia pruskiego króla Fryderyka II, zwanego Wielkim¹⁴.

Historycy wysoko cenią twórczość Profesora z zakresu epoki Oświecenia, jej stosunków politycznych, religijnych, kulturalnych, oświatowych, a także jej czasopiśmiennictwa i życia codziennego¹⁵. Jednak najcenniejszy i największy wkład w rozwój nauki przyniosły badania uczonego nad historią Pomorza, prowincji pomorskich w państwie pruskim i Torunia. Badania nad dziejami Torunia Stanisław Salmonowicz rozpoczął od dogłębnych, kilkuletnich studiów nad historią miejscowego szkolnictwa, w szczególności Gimnazjum Akademickiego¹⁶. Te eksploracje doprowadziły

⁸ S. Salmonowicz, *Prawo karne oświeconego absolutyzmu...*

⁹ Por. J. Dygdała, D. Janicka, *O fenomenie dorobku naukowego...*, s. 20–23.

¹⁰ S. Salmonowicz, J. Szwaja, S. Waltoś, *Pitaval krakowski*, Kraków 1968 (ostatnie wydanie 6: Kraków 2020).

¹¹ S. Salmonowicz, *Polen im 17. und 18. Jahrhundert. Abhandlungen und Aufsätze*, Toruń 1997. Por. J. Dygdała, D. Janicka, *O fenomenie dorobku naukowego...*, s. 24–25.

¹² A. Nowosielski (właściwie S. Salmonowicz), *Powstanie Warszawskie. Próba uporządkowania problemów genezy i oceny ogólnej*, Warszawa 1981.

¹³ S. Salmonowicz (red. i współaut.), *Historia Pomorza*, t. 4 (1850–1918), cz. 1: *Ustrój, gospodarka, społeczeństwo*, Toruń 2000; cz. 2: *Polityka i kultura*, Toruń 2002; idem (współaut.), *Historia Pomorza*, t. 5 (1918–1939). *Województwo pomorskie i Wolne Miasto Gdańsk*, cz. 1: *Ustrój, społeczeństwo i gospodarka*, Toruń 2015.

¹⁴ S. Salmonowicz, *Fryderyk II*, Wrocław 1981 (kolejne wydania: 1985, 1996, 2006).

¹⁵ Por. wybory studiów: S. Salmonowicz, *Studia historycznoprawne*, Toruń 1995; idem, *Z wieku oświecenia: studia z dziejów prawa i polityki XVIII wieku*, Toruń 2001.

¹⁶ S. Salmonowicz, *Toruńskie Gimnazjum Akademickie w latach 1681–1817. Studium z dziejów nauki i oświaty*, Poznań 1973.

do rozszerzenia badań na sylwetki toruńskich uczonych, miejskie stosunki religijne i kulturę miasta – z jego czasopismami, teatrami, obyczajami. Ich rezultatem były liczne prace naukowe i popularnonaukowe¹⁷. Pierwsze opracowania z historii Pomorza uczoney poświęcił dziejom bliskiej Toruniowi prowincji Prusy Królewskie¹⁸. Studia porównawcze doprowadziły go szybko do podjęcia wybranych zagadnień z historii Prus Książęcych. Następnie Profesor Salmonowicz wziął udział w pracach nad monumentalną syntezą pt. *Historia Pomorza*; na jej potrzeby opracował m.in. XIX-wieczne kwestie ustrojowe, administracyjne, prawne i dzieje kultury; jednocześnie był redaktorem dwuczęściowego tomu czwartego¹⁹.

Niejako na marginesie wspomnianych badań Stanisław Salmonowicz zajął się studiowaniem dziejów państwa pruskiego. Badania te stały się szybko jego wielką pasją, a ich rezultatem była wspomniana biografia króla Fryderyka II, twórcy Prus jako mocarstwa, a następnie synteza dziejów państwa i społeczeństwa pruskiego, wydana również w Niemczech²⁰. Za tymi monografiami poszły następne z problematyki niemcoznawczej, w tym książka o stosunkach polsko-niemieckich²¹. Dzięki tym i dalszym publikacjom ich autor jest zaliczany do najwybitniejszych, nie tylko w Polsce, historyków zajmujących się fenomenem państwa pruskiego²².

Po zmianach politycznych 1980 r., a szczególnie po przełomie ustrojowym 1989 r., Profesor Salmonowicz otwarcie zajął się tematami, które wcześniej podlegały ograniczeniom cenzury. Największy wysiłek skierował ku badaniom organizacji konspiracyjnych, działających na ziemiach polskich pod okupacją hitlerowską. Pierwsze opracowanie poświęcone Powstaniu Warszawskiemu wydał pod pseudonimem w 1980 r.²³ Następnie ogłosił wiele tekstów na temat działalności Armii Krajowej i innych organizacji konspiracyjnych, zwłaszcza na Pomorzu. Najważniejsza książka uczonego o Polskim Państwie Podziemnym ukazała się w połowie

¹⁷ Por. S. Salmonowicz, *O reglamentacji obyczajowości mieszczańskiej w Toruniu w XVI–XVIII w. (Zarys problematyki)*, „Zapiski Historyczne” 1976, t. 41, z. 3; idem, *Gadki toruńskie czyli zagadki weselne z przełomu XVII i XVIII w.*, Toruń 1980; idem, *Toruńskie czasopisma naukowe w XVIII w.*, „Rocznik Toruński” 1976, t. 11; idem, *Toruń w czasach baroku i oświecenia. Szkice z dziejów kultury Torunia XVII–XVIII wieku*, Warszawa 1982; idem, *Mysł Oświecenia w Toruniu*, Toruń 1982; idem, *Opisy i pochwały Torunia w XVII–XVIII w.*, „Rocznik Toruński” 1991, t. 20; idem, *Szkice toruńskie z XVII–XVIII w.*, Toruń 1992.

¹⁸ S. Salmonowicz, *Polnische Preussen oder Westpreussen. Ausgewählte Studien*, tłum. M. Darska-Łogin, Gdańsk 2018.

¹⁹ S. Salmonowicz (red. i współaut.), *Historia Pomorza*, t. 4, cz. 1 i 2; t. 5, cz. 1.

²⁰ S. Salmonowicz, *Prusy. Dzieje państwa i społeczeństwa*, Poznań 1987 (kolejne wydania: Warszawa 1998, 2004); idem, *Preussen. Geschichte von Staat und Gesellschaft*, tłum. M. V. Stefański, Herne 1996. Co do biografii Fryderyka II: idem, *Fryderyk II*.

²¹ S. Salmonowicz, *Polacy i Niemcy wobec siebie. Postawy – opinie – stereotypy (1697–1815)*, Olsztyn 1993.

²² J. Dygdała, D. Janicka, *O fenomenie dorobku naukowego...*, s. 16.

²³ A. Nowosielski (właściwie S. Salmonowicz), *Powstanie Warszawskie...*

lat 90.²⁴ Niezależnie od działalności naukowej Profesor Salmonowicz czynnie zaangażował się w powstanie Fundacji „Archiwum Pomorskie Armii Krajowej”, z której wyrosła obecna Fundacja General Elżbiety Zawackiej²⁵. Uczony miał odwagę podejmować trudne tematy okupacyjne, przemilczane, bo wstydlive, dotyczące postaw społeczeństwa polskiego w czasie II wojny światowej i w okresie stalinowskim; nierzadko były to postawy patologiczne. Badania w tym zakresie przyniosły szereg dojrzałych, a zarazem pionierskich artykułów, częściowo ujętych następnie w ramy książki²⁶.

Należy wreszcie przypomnieć, że wśród jakże licznych publikacji Profesora Salmonowicza mieści się kilkaset recenzji. Uczony zajmował się sztuką recenzencką przez całe życie, będąc zresztą dość surowym i bezkompromisowym recenzentem. Ogłaszał noty i artykuły recenzyjne w kraju i za granicą. Wybrane obszernie recenzje wydał nawet w osobnym zbiorze, nadając mu charakter pracy metodologicznej²⁷. Obok działalności recenzenckiej uprawiał Profesor przez długie lata felietonistykę. Część swoich utworów publicystycznych o tematyce społecznej, obyczajowej i kulturalnej wydał niedawno w postaci książki²⁸.

*

Profesor Stanisław Salmonowicz czuł się przez całe życie i prawnikiem, a ściślej mówiąc – historykiem prawa, i historykiem. Podkreślał to wielokrotnie, ukazując ważną rolę badań porównawczych i integracyjnych metod badawczych. Zawsze broił historii prawa jako przedmiotu nauczania na studiach prawniczych. Powszechnie znane były jego zdyscyplinowanie i pracowitość. Pracował do ostatnich chwil swego życia, mimo pogarszającego się stanu zdrowia.

Zamiłowanie do pracy naukowej nie przeszkadzało mu w utrzymywaniu więzi rodzinnych i kontaktów towarzyskich. Zawsze znajdował czas, by spotykać się z ludźmi – najbliższą rodziną, przyjaciółmi, współpracownikami, uczniami. Był erudytą – przez całe życie interesował się literaturą piękną polską i europejską, historią sztuki, kulturą oraz polityką, w której – jak wiadomo – brał nawet czynny udział przez pewien czas. Z entuzjazmem podróżował po Europie, preferując piękne zakątki we Francji, Belgii, Włoszech, Niemczech, na Węgrzech, w Chorwacji i innych krajach. Czytał wiele tytułów prasowych, oglądał polskie i zagraniczne stacje

²⁴ S. Salmonowicz, *Polskie Państwo Podziemne...*

²⁵ S. Salmonowicz, *Fundacja „Archiwum i Muzeum Pomorskie Armii Krajowej oraz Wojskowej Służby Polek”...* Por. NN, *Powstanie i działalność...*

²⁶ S. Salmonowicz, *Polska pod okupacją niemiecką (1939–1945). Wybór studiów*, red. M.J. Mazurkiewicz, Toruń – Siedlce 2021; idem, *Od XVI do XX wieku: studia historyczne i historycznoprawne*, Toruń 2016; idem, *Studia z historii prawa (XVI–XX wiek)*, Bydgoszcz 2010; idem, *W cieniu Klio i Temidy: studia z historii prawa*, Toruń 2011.

²⁷ S. Salmonowicz, *O rzemiośle recenzenta. Studia z warsztatu historyka*, Warszawa 1999.

²⁸ S. Salmonowicz, *Gawędy o ludziach i książkach: felietony publikowane w „Pomeranii” w latach 2013–2019*, Gdańsk 2019.

telewizyjne. Imponował wiedzą i oddziaływał swoim intelektem i osobowością na wielu ludzi. Uczniom i współpracownikom chętnie udzielał rad, rzeczowo wskazując im drogę, którą warto było podążać. Jednocześnie wpajał im wiarę w prawdę i sprawiedliwość. Był uosobieniem najwyższych standardów akademickich, cieszył się więc ogromnym autorytetem.

Odszedł wybitny badacz, wzór uczonego, nauczyciel, erudyta, autentyczny Mistrz. Jako jego uczennica mogę dziś tylko powtórzyć słowa wypowiedziane podczas uroczystości pogrzebowej:

Czcigodny i drogi Panie Profesorze! Chyląc głowę przed Tobą, mam ją zawsze podniesioną, ponieważ miałam zaszczyt być Twoją wychowanką. Uczyłeś mnie szacunku do ludzi, uczciwości, rzetelności naukowej i odwagi w głoszeniu prawdy. Składam Ci wyrazy głębokiego szacunku i poważania. Dziękuję za wszystko, co uczyniłeś dla naszego środowiska historyków prawa, naszej Katedry i mojej skromnej osoby. Spoczywaj w pokoju!

BIBLIOGRAFIA

- Dygdała J., Janicka D., *O fenomenie dorobku naukowego Profesora Stanisława Salmonowicza*, „Zapiski Historyczne” 2021, t. 86, z. 3.
- Historia Integra. Księga pamiątkowa ofiarowana Prof. Stanisławowi Salmonowiczowi w siedemdziesięciolecie urodzin*, red. J. Dygdała, G. Górski, D. Janicka, R. Łaszewski, Toruń 2001.
- Janicka D., *Uroczystość odnowienia doktoratów Profesor Katarzyny Sójki-Zielińskiej i Profesora Stanisława Salmonowicza w Uniwersytecie Warszawskim*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2012, t. 64, z. 2.
- NN, *Powstanie i działalność Fundacji*, <https://zawacka.pl/o-fundacji>
- Nowosielski A. (właściwie S. Salmonowicz), *Powstanie Warszawskie. Próba uporządkowania problemów genezy i oceny ogólnej*, Warszawa 1981.
- Salmonowicz S., *Fryderyk II*, Wrocław 1981.
- Salmonowicz S., *Fundacja „Archiwum i Muzeum Pomorskie Armii Krajowej oraz Wojskowej Służby Polek”: uwagi o dorobku Fundacji w piętnastolecie istnienia*, „Zapiski Historyczne” 2005, t. 70, z. 2–3.
- Salmonowicz S., *Gadki toruńskie czyli zagadki weselne z przelomu XVII i XVIII w.*, Toruń 1980.
- Salmonowicz S., *Gawędy o ludziach i książkach: felietony publikowane w „Pomeranii” w latach 2013–2019*, Gdańsk 2019.
- Salmonowicz S. (red. i współaut.), *Historia Pomorza*, t. 4 (1850–1918), cz. 1: *Ustrój, gospodarka, społeczeństwo*, Toruń 2000.
- Salmonowicz S. (red. i współaut.), *Historia Pomorza*, t. 4 (1850–1918), cz. 2: *Polityka i kultura*, Toruń 2002.
- Salmonowicz S. (współaut.), *Historia Pomorza*, t. 5 (1918–1939). *Województwo pomorskie i Wolne Miasto Gdańsk*, cz. 1: *Ustrój, społeczeństwo i gospodarka*, Toruń 2015.
- Salmonowicz S., *Krystian Bogumil Steiner (1746–1814), toruński prawnik i historyk. Studium z dziejów nauki prawa doby Oświecenia w Polsce*, Toruń 1962.

- Salmonowicz S., *Mysł Oświecenia w Toruniu*, Toruń 1982.
- Salmonowicz S., *O reglamentacji obyczajowości mieszczańskiej w Toruniu w XVI–XVIII w. (Zarys problematyki)*, „Zapiski Historyczne” 1976, t. 41.
- Salmonowicz S., *O rzemiośle recenzenta. Studia z warsztatu historyka*, Warszawa 1999.
- Salmonowicz S., *Od XVI do XX wieku: studia historyczne i historycznoprawne*, Toruń 2016.
- Salmonowicz S., *Opisy i pochwały Torunia w XVII–XVIII w.*, „Rocznik Toruński” 1991, t. 20.
- Salmonowicz S., *Polen im 17. und 18. Jahrhundert. Abhandlungen und Aufsätze*, Toruń 1997.
- Salmonowicz S., *Polacy i Niemcy wobec siebie. Postawy – opinie – stereotypy (1697–1815)*, Olsztyn 1993.
- Salmonowicz S., *Polnische Preussen oder Westpreussen. Ausgewählte Studien*, tłum. M. Darska-Łogin, Gdańsk 2018.
- Salmonowicz S., *Polska pod okupacją niemiecką (1939–1945). Wybór studiów*, red. M.J. Mazurkiewicz, Toruń – Siedlce 2021.
- Salmonowicz S., *Polskie Państwo Podziemne. Z dziejów walki cywilnej 1939–1945*, Warszawa 1994.
- Salmonowicz S., *Prawo karne oświeconego absolutyzmu. Z dziejów kodyfikacji karnych przełomu XVIII/XIX w.*, Toruń 1966.
- Salmonowicz S., *Preussen. Geschichte von Staat und Gesellschaft*, tłum. M. V. Stefański, Herne 1996.
- Salmonowicz S., *Prusy. Dzieje państwa i społeczeństwa*, Poznań 1987.
- Salmonowicz S., *Studia historycznoprawne*, Toruń 1995.
- Salmonowicz S., *Studia z historii prawa (XVI–XX wiek)*, Bydgoszcz 2010.
- Salmonowicz S., *Szkice toruńskie z XVII–XVIII w.*, Toruń 1992.
- Salmonowicz S., *Toruń w czasach baroku i oświecenia. Szkice z dziejów kultury Torunia XVII–XVIII wieku*, Warszawa 1982.
- Salmonowicz S., *Toruńskie czasopisma naukowe w XVIII w.*, „Rocznik Toruński” 1976, t. 11.
- Salmonowicz S., *Toruńskie Gimnazjum Akademickie w latach 1681–1817. Studium z dziejów nauki i oświaty*, Poznań 1973.
- Salmonowicz S., *W cieniu Klio i Temidy: studia z historii prawa*, Toruń 2011.
- Salmonowicz S., *Z wieku oświecenia: studia z dziejów prawa i polityki XVIII wieku*, Toruń 2001.
- Salmonowicz S., *„Życie jak osioł ucieka...”. Wspomnienia*, Gdańsk 2014.
- Salmonowicz S., Mazurkiewicz M., Biedrzycki A., *Bibliografia publikacji Stanisława Salmonowicza za lata 2001–2021*, „Zapiski Historyczne” 2021, t. 86, z. 3.
- Salmonowicz S., Szwaja J., Waltoś S., *Pitaval krakowski*, Kraków 1968.
- Wąsowicz M., *Laudacja w związku z odnowieniem doktoratów Profesor Katarzyny Sójki-Zielińskiej i Profesora Stanisława Salmonowicza*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2012, t. 64, z. 2.

Danuta Janicka

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

DOI: 10.14746/cph.2022.2.17